

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Број  
20  
пара

# БАЛКАНСКИ РАТ

Број  
30  
џидира

УРЕДНИШТВО:  
Трг Престољонаследника Александра број 2.

## У СЛИЦИ И РЕЧИ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК  
ДУШАН МИЛ. ШИЈАЧКИ

Излази сваке недеље. Ванредно по потреби. — Претплата тромесечно два динара.



**НИКОЛА П. ПАШИЋ**  
ПРВИ ДЕЛЕГАТ СРБИЈЕ У БУКУРЕШТУ.

## СРПСКОМ НАРОДУ!

После два рата који скоро годину дана прекидоше ваше послове и ваше напредовање настао је благодетни мир.

У оба та рата наша је војска сјајно извршила повероване јој задатке. У првом, с Турском, само за месец дана она је донела слободу целој Старој Србији и знатном делу Македоније. Доцније на једној страни прегазила је Арбанију, изашла победосно на Јадранско Море и загрлила се с јуначком црногорском војском, а на другој страни помогла Бугарима да освоје прву турску престоницу у Јевропи — Једрене.

Али то још не донесе Србији ни стечене ратне плодове ни праведно очекивани мир. Она је била принуђена одлукама јевропских великих сила на лондонској конференцији да се одрече своје најзначајније тековине: да се повуче с Јадранскога Мора, из Албаније да види чак окрњене и саме западне границе Старе Србије. Бугари, наши савезници, не само што нам том приликом не помогаше него нам оспорише већину земаља које је српска војска сама ослободила у јужној Старој Србији и Македонији. Они тим покушаше да нам пресеку везу са нашим савезницима Грцима и да нас тако одбију и од Јекејскога Мора, услед чега би положај Србије постао још тежи и независнији него и раније.

Да све то постигну, Бугари се не задовољише мирним путевима. Они припремише оружани напад, који српска војска у великој битци на Брегалници сјајно одби. Наши јунаци затим у низу срећних бојева, заједно с братском црногорском војском и са савезном грчком војском, сузбише непријатеља до њихових старих државних граница па почеше и преко њих прелазити.

У том тренутку учинила је одлучан корак у корист одржања поремећене равнотеже и мира на Балкану влада Његовог Величанства румунског краља Карола, и мир је закључен и потписан у Букурешту 28. Јула 1913.

Према томе, Ја овим проглашавам присаједињење Краљевини Србији свих освојених области у границама које су одређене: према Краљевини Бугарској уговором о миру закљученом у Букурешту; према Краљевини Грчкој српско грчким споразумом; према Албанији привременом демаркационом линијом и саобразно решењима Амбасадорске Конференције у Лондону, докле нарочита међународна комисија не буде извршила коначно разграничење; према Краљевини Црној Гори за сада демаркационом линијом војне окупације до коначног разграничења; према Босни Херцеговини досадашњом границом.

Докле се законским путем и управа нових присаједињених области не утврди, њима ће се управљати према Мојим Уредбама као и према решењима Моје Владе о примењивању појединих постојећих закона и њиховом увођењу у живот у новоослобођеним крајевима.

Захваљујући витешком прегнућу, несаломљивом јунаштву и непоколебљивој истрајности свих учесника у минулим славним догађајима сад је наша мила Отаџбина много про- странија, веома моћнија и несравњено угледнија.

Моја ће брига бити да у њој и живот сваког грађанина буде и срећнији и напреднији, а посебице се морамо старати да и сва наша браћа у новим крајевима, без разлике вере и порекла, буду у сваком погледу задовољна, просвећена и закриљена правдом и безбедношћу, које ће им ујемчити владавина слободне Србије.

У том погледу целу нашу земљу очекују велики задаци: чувајући као зеницу дивну снагу наше узданице српске војске, много треба да послујемо и на просветном, привредном и сваком другом пољу народнога рада, па да избришемо све трагове дугога робовања не само у новим него и у старим границама. Ми смо дужни стићи просвећене јевропске народе којима смо ми, као многовековни грудобран од нападача, омогућили мирно напредовање. Али народ чија је војска за неколико недеља стигла са Јавора, Мердара и Ристовца до Јадрана, Солуна и Марице моћи ће и на пољу мирнога рада убрзо показати да је дорастао својим великим културним задацима. Он ће својим радом и животом посведочити да је достојан висине на коју га је ратна срећа изнела.

Ја се сада више него икад поносим што сам и син и Краљ такоме народу, и молим Свемогућег да му никад не ускрати своју милост и заштиту.

Живео мој мили и витешки српски народ!

25. Августа 1913 године,  
у Рибарској В. пш.

Петар с. р.

Заступник Председника Министарског Савета Министар Финансија, Д-р Л. Пачу с. р. — Министар Грађевина, Ј. П. Јовановић с. р. — Министар Просвете и Црквених послова, Љ. Јовановић с. р. — Министар Правде, М. Ђуричић с. р. — Заступник Министра Унутрашњих Дела, Министар Правде, М. Ђуричић с. р. — Министар Војни, Почасни ађутант Њ. В. Краља, Ђенерал, Мил. Божиновић с. р. — Министар Народне Привреде, Д-р В. Јанковић с. р. — Заступник Министра Иностранних Дела, Посланик, Д-р М. Спајаковић с. р.

# МОЈЕ ДРАГОМ НАРОДУ

## ОСЛОБОЂЕНИХ И ПРИСАЈЕДИЊЕНИХ ОБЛАСТИ.

Мојим данашњим прогласом присаједињене су на основи закључених међународних споразума ваше земље Краљевини Србији. Захваљујући јунаштву моје храбре војске, сад смо опет у једном братском колу као што су били и наши прадедови пре него што нас је једне од других раставила историска судба. Сад нас више никаква судба не може раздвојити нити вас из српске заједнице истргнути.

Докле се путем закона не одлучи како ће се вама управљати, каква ће бити сва ваша права и дужности — ви ћете се верно покоравати уредбама које Ја пропишем и наредбама које на основи њих буду издавале Моја влада и све државне власти.

Све старање моје биће, као што сам рекао у том прогласу, управљено да сви ви без разлике вере и порекла, будете у сваком погледу задовољни, просвећени и закриљени правдом и безбедношћу које ће вам ујемчити владавина слободне Србије. Сви ћете бити пред законима и пред властима једнаки. Вера свачија, имање и личност биће поштовани као светиња, Моја ће влада без прекида радити на просветном, привредном и сваком другом пољу нашега напретка.

И ви сами треба да прионете из све снаге на рад, да одбаците досадашње заблуде, раздоре и неслоге па да сложено, у братском загрљају избришемо са лица ваших лепих постојбина све трагове дугога робовања. Тако ће вам свака срећа процветати и тако ћете за кратко време стићи своју браћу у старим границама Србије и с њима се у свему изједначити, па ћете сви заједно моћи стићи и остале просвећене јевропске народе.

На томе путу пратиће вас увек најтоплије жеље Српскога Краља. Ја молим Свевишњег Теорца да вас тако исто и његов благослов прати.

Живели сви моји верни синови и поданици!

25. Августа 1913. године,  
у Рибарској Бањи.

ПЕТАР с. р.

Заступник Председника Министарског Савета, Министар Финансија, Д-р П. Пачу с. р. — Министар Грађевина, Ј. П. Јовановић с. р. — Министар Просвете и Црквених Послова, Љ. Јовановић с. р. — Министар Правде, М. Ђуричић с. р. — Заступник Министра Унутрашњих Дела, Министар Правде, М. Ђуричић с. р. — Министар Војни, Почасни ађутант Њ. В. Краља, Генерал Мил. Божановић с. р. — Министар Народне Привреде, Д-р В. Јанковић с. р. — Заступник Министра Иностранних Дела, Посланик, Д-р М. Спајаковић с. р.

## ИЗ ТУРСКЕ ВОЈСКЕ



Енвер беј, ОСВАЈАЧ ЈЕДРЕНА

Наша слика представља у целој свету добро знаног првака Младотурског Енвер беја, човека исплинске енергије и велике одлучности, који је збацио Абдул Хамида, у Триполису задао јада Талијанима и отео Једрене Бугарима. Он је народни јунак за чију се личност везују појмови о части и слободи Отоманства.



ГЕНЕРАЛИСИМ Изет паша.

Данашњи турски главнокомандујући Изет паша, који је Једрене повратио Турској, један је од најспособнијих турских војсковођа. Више година био је начелник главног генералштаба; у турско-талијанском рату у Триполису успешно је учествовао, а на Чаталци се такође одликовао. То је врло спреман војсковођа, који своја богата искуства увек примењује мирно и смишљено.

## Заузеће Белоградчика

— Дејство Калског Одрета —

О заузећу Белоградчика и дејству зајечарског нашег одрета са војницима трећег позива писали смо раније, а овде доносимо, по причању учесника, веран опис дејства Калског Одрета, који је био под командом пуковника Љубе Милића, и који је први ушао у ово јако бугарско утврђење. Калски Одред имао је у своме саставу трећи прекобројни (дрински) пешадијски пук и 15. пешадијски пук првога позива и потребну брзометну артиљерију, а задатак му је био да протера Бугаре са нашег земљишта и претера их преко Св. Николе.

Поред борбе одрета на разним тачкама око Калве и Дренове Главе, 3. прекобројном пуку буде стављено у задатак да заузме Св. Николу, вис, који су Бугари пошто су протерани са Јаловика и Дренове Главе поселили и на коме су се укочили.

Борбе око Св. Николе трећи пук водио је три дана и најзад му 4. јула испадне за руком да заузме Св. Николу на јуриш отеравши Бугаре.

Извештен о заузећу Св. Николе, командант Калског одрета одреди наступање преко границе ка бугарском селу Чупрену, а у претходницу одрета би одређен трећи прекобројни пук.

Село Чупрен лежи на раскрсници путева Белоградчик — Фердинандово — Софија, а удаљено од саме границе према Св. Николи до 20 километара. 5. јула у вече одред је ушао у Чупрен без борбе, јер бугарски заштитни делови разбијени на Св. Николи нису застали да даду отпор. 6. су се трупе одмориле у Чупрену а 7. командант одрета пуковник Љуб. Милић предузе покрет ка Белоградчику.

Цео одред био је формиран у две колоне — десну, која је имала из Чупрена да удари на село Врбово, па кроз клисуру Студени Врх да избије пред Белоградчик сачињавао је 2. и 3. батаљон трећег прекобројног пука, а леву колону, која је имала да пређе преко Студеног Врха на село Чифлик и одатле са западне стране на Белоградчик, сачињавао је 15. пук 1. позива.

Чело десне колоне стигло је пред Белоградчик 7-ог у 2 часа по подне на домаћај ватре са положаја, који су Бугари били поселили ради одбране Белоградчика.

Претходни батаљон — трећи — дочекал је страшном пушчаном ватром на Големој реци, која тече са јужне стране Белоградчика. Батаљон се одмах развио за борбу и борба се за врло кратко време развила у страшну и крваву, јер је бугарски ватрени фронт износио 1000 метара. Трећем батаљону стигао је скоро у помоћ и други батаљон истог пука, који се одмах развио у десно крило. Борба се водила до самога мрака и Бугари нису никако попустили. Са наше стране дејствовала је сем пешачке ватре и ватра из митраљеза и арти-

љерије, а са бугарске само пешадија. Ноћ је прекинула борбу, сви борбени делови остали су на десној обали Големе Реке и ту смо ноћили, док су Бугари били у непосредној близини на левој обали. Преко ноћи слате су извиднице у виду патрола и са једне и са друге стране, патроле су осећале једна другу, али до сукоба није дошло.

Ноћу је добивено наређење команданта одрета да сутра дад 8. јула на знак топовског пуцња отпочнемо наступање ка Белоградчику.

Одбранбени положај Белоградчика је теренски врло згодан. Све позиције, тврђава и сама варош леже у једном камењару око кога се издижу вертикални камени стубови од по 100—150 метара висине и само се појединим воденим положајима може прићи до тврђаве, иначе не. Бугари се се били врло добро утврдили у тим камењарима, тако да би се могли одупрети и читавим пуковима за дуже време. — Нападач не може да продре даље од камењара сем са бројно много јачом снагом

Осмога у јутру, још пре нашега знака Бугари су још у расвитак отпочели борбу страховитом пушчаном ватром на целом фронту. Делови 2. и 3. батаљона трећег прекобројног пука успели су и покрај тога да се крену, да потисну нешто Бугаре и да се подвуку под сам камењар — али даље се није могло.

Командант одреда посла ордонакса да јави левој колони 15. пука, који је морао бити и близини, да што пре похита са западне стране и да олакша напад батаљона трећег прекобројног пука. Око 8 часова пре по-

дне Бугари почеше да дејствују и артиљеријом. Разви се ужасна борба. Пуцањ топова и са једне и са друге стране био је страховит, митраљези и пушке грактали су плотунима у сваком секунду, а кроз облаке дима назирали су се људи, ровови и редути. Посматрали смо дејство наше артиљерије. Кад падне метак у камењар запрашти, парчад разбијених стена полете у вис и заспе. — Најзад око 3 сата по подне стиже са западне стране и наша лева колона 15. пук и разви се у продужни борбени ланац. Бугари осуше и на њих артиљеријску ватру и настаде борба још страшнија, још крвавија. Битка се водила до самога мрака и ако је наша артиљерија са успехом дејствовала гађајући у бугарске редове. — Најзад паде ноћ и борба се нерешена прекину.

Преко ноћи наше патроле приметиле су на бугарским положајима неко сумњиво кретање и одмах известише о овоме команданта, који нареди да се са наше стране ћути, али да се буде на опрези. Постојале су две претпоставке: или су се Бугари спремали на ноћни препад или, што је било вероватније, на одступање.

Деветог изјутра, трећег дана, опет у расвитак Бугари отпочеше прво јаком а затим све слабијом ватром да обасипљу наше положаје. Око пет сати изјутра напред трећи, а за њим други батаљон трећег прекоброј-



Први дани слободе у Скопљу

— Снимак Паје Јовановића —

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ног пука отпочеше продирање кроз камењар. Расути, као козе верући се, кријући се од камена за камен наши војници наступали су успешно. Бугари су одговарали све слабије и све мање — остала је само заштитница, главни су делови били у одступању.

Кад су се први борбени редови приближили тврђави и главном реду на 200—300 метара залепрша се на утврђењу велика бела застава. Но наши пуни искуства са тим белим заставама нису прекидали паљбу и ишли су напред. Најзад 9. јула у 8 и по часова изјутра две чете трећег батаљона избију на главни редут, а једна чета већ се докопа предњих кућа вароши. У исти мах изби на редут и командант 3. батаљона 3. прекобројног пука капетан Недељко Милић и задржа три чете, а четврту посла да гони одступајућег непријатеља, који је одступао кроз саму варош. По заузећу редута и тврђаве командант трећег батаљона послао је извештај команданту одреда, који је и сам после 15 минута ушао у варош. Командант трећег батаљона одреди једну чету, који је имала да поседне редут и тврђаву, а са две чете уђе у варош успостављајући ред и постављајући страже пред државна надлештва, војне зграде и магацине. Пола сата затим дошао је и 2. батаљон трећег прекобројног пука, а мало затим и лева колона. Грађанство је необично весело дочекало српске трупе, обасипајући их цвећем и венцима и кличући им: „Добро дошли ослободиоци наши“. Командант одреда наредио је команданту трећег батаљона да успостави ред и да објави да је свакоме загарантован живот и слобода, да се отворе радње и кафане. — Пошто је то објављено, настало је пописивање државних зграда, војних магацина. Најзад око 10 часова пре подне председник општине у Белоградчику Ђорђе Васиљков објавио је да је од данас варош у српским рукама и да се свако врати своме дому и послу, а у 11 часова стигле су у Белоградчик трупе 8. пука трећег позива из одреда, који је био под командом г. потпуковника Ђорђа Ђорђевића. У исто време командант одреда известио је команданта друге армије, генерала Степановића, да је Белоградчик пао, наглашујући на очито да је у освојену варош ушао први 3. батаљон трећег прекобројног пука, под командом капетана Недељка Милића.

## ПАЛИМ ХЕРОЈИМА

Када нам синови дођу са бојишта,  
Запојени славом, к'о мирисом цвеће,  
Уморни и леги и жељни огњишта —  
Многи, што одоше на ратна војишта,  
Вратити се нама, вратити се неће.

Они су остали испред Куманова,  
Мердара, Прилипа и око Битоља  
Као мртва стража поколења нова,  
Ко живи гробови, као златна слова,  
Ко довршен завет са Косова Поља.

Они су остали и код Елбасана,  
На Љешу и Скадру, крај Јадранског Мора.  
И њихове груди са седамнаест рана  
Позивају себи децу нових дана  
Одбеглу слободу пробуђених гора.

Они су остали на Ретким Буквама,  
Око Брегалнице и Велбужда стара,  
Бранећ' своје земље од навале срама,  
Од пљачкашке хорде и крвавих кама,  
Од отровне мржње потмулих Бугара.

Када нам синови дођу са бојишта,  
Наћи ће загрљај и дочек и цвеће,  
И још топла, знана и жељна огњишта,  
Али место оних са ратног бојишта  
Што нам се вратити никад, никад неће  
Што за земљу мреше што их земља узне  
Доћи ће црнина, бол, јаук и сузе  
И вечно сећање за надгробне свеће.

## Осветници Косова и Сливнице



ПЕШАДИЈСКИ ПОРУЧНИК

† **Михаило Станковић**

водник у II пуку кнеза Михаила  
ЖРТВА МУЧКОГ УБИСТВА КОД СКОПЈА

ПЕШАДИЈСКИ КАПЕТАН

† **Светолик Станимировић**

Седамнајести пешадијски пук у овоме рату видно се истакао, он је био част дринске дивизије и понос српске војске. Али је пук своје успехе платио неоцењеним жртвама у најбољим својим официрима и војницима. Један од јунака овога пука, чије ће име трајно живети, јесте пешадијски капетан друге класе Светолик Станимировић, командир треће чете, четвртог батаљона 17. пука. Светолик је Београђанин, из угледне палилулске куће. Волео је војску и млад јој се посветио постигавши у њој завидну каријеру. Као одличан подофицир, по положеном официрском испиту, унапређен је 1903. године за активног пешадијског потпоручника и одмах је премештен у ваљевски гарнизон у коме је провео све време своје официрске службе до поласка у рат. У миру је био не само марљив радник у својој чети но се обилно заузимао за опште корисне послове. Он је у Ваљеву био један од највреднијих и друштву најпреданијих чланова и првака соколског друштва „Душан Силни“. Све што је добро и корисно он је радо прихватио и својим скромним силама искрено помогао, те је био и у своме кругу и у грађанству један од најомиљенијих официра.

У турскоме рату учествовао је на Куманову и на Бакарном Гумну, где је био рањен од шрапнелског зрна у образ. По оздрављењу вратио се у команду и са својим пуком пошао под Скадар Црногорцима у помоћ, те је том приликом имао да издржи и нападај „Хамидије“.

У рату с Бугарима јуначки се борио али са мало, јер је пао првог дана борбе, 17 јуна, око 2 часа по подне. Погођен шрапнелским зрном у главу остао је на месту мртав, пред Штипом на Жежеву Пољу, где је остао да вечан сан почива у земљи, којој је својим животом, откупио слободу. Нека је вечан помен симпатичном добром и племенитом капетану Светолику!



Њ. В. Краљ Никола на бојном пољу  
на својем белцу



МИНИСТАР-ПРЕДСЕДНИК БРИГАДИР Митар Мартиновић  
КОМАНДАНТ ОПСАДЕ СКАДРА

## КРАЉ НИКОЛА ЦРНОГОРЦИМА

— Краљева наредба поводом демобилизације —

*Храбри моји војници!*

Послије срећно закључена мира жељно сам исчекивао повратак из Македоније Мојег дичног Дечанског Одрода да сви заједно подигнимо хвалу Богу за наше велике успијехе, за освешћено Косово и обновљење међа нашег давнашњег царства. Ишчекивао сам ову прилику да мир ови радосно поздравимо и благословимо. Ишчекивао сам нестриљиво да из дубине благодарне душе захвалим још и Мојој храброј војсци, на њеном јуначком држању у два рата у року од године дана. Ви, горди моји војници, испод ведрога неба драге нам Домовине побиједисте вјековног непријатеља. Његов барјак је пред вама далеко узмакао. Он не захлађује више српске земље. Земља српска на југу ослобођена је од Мора до Дунава. Наде живих и умрлих милиона Срба остварене су. Неизбројне жртве и муке наше накнађене су. Крвавијем рукама, моји славни војници, раскинусте ланце роштва подјармљеној браћи. За то вас изведох на поља од мегдана и искушења. Ви тамо видесте уз вас свог брата Србијанца, гдје поји коња на Сињем Мору, на доглед нашем Скадру. На доглед тужном Скадру престоници Зете наших краљева, Скадру, потоњему бедему турске царевине, Скадру жалосном робу, са чије катарге Европа наговорена захтје да се након двадесет дана после освојења спусти наш барјак. Али ни тада ми се њега не одрекосмо нити на њ наших историских права. Пораз косовски осветисте, част оружја српског уздигосте, и повратисте. Ви сте тамо нашли и уздане и једноверне наше савезник: храбре Грке, кад заједно казнисте нашег млађег брата Бугарина, за братоубилачки насртај на друга и савезника. Чаурицама просутим из ваших смртоносних московки забележисте и обновисте с ону страну Вардара и Брегалнице, међе на југу старе наше дивне царевине.

Храбри моји војници, песму сада победничку појте и уздигните ваша јуначка чела, поносном и мирном душом да сте вашим прегнућем и храброшћу дужност испунили и одужили се домовини. Ваше непобедимо оружје повешајте данас о клин и одајте се добро заслуженоме миру, благотворном раду и култури али свакојако милујте то оружје и држите га и чувајте тако да увек буде светло. Побожно се сећајте и у љубави и спомену погинуле браће. Јављајте се онима који су их изгубили: саморанцима, удовицама, сирочади, јер они витезови, слава им, не поштедише, као ни ви, своје животе за углед нашег барјака, онога барјака, који је вазда прије 500 година пред олтаром домовине развијен био, који се први залепршао кад с Градине и фундинских страна црногорски топ даде знак свему Балкану, да сложено устане.

Понављајући вам, Моји храбри војници, искрену захвалност за ваша јуначка дјела, свакога у чело јуначко љубим.

Живјели моји соколови, узданице домовине, радости и поносе Мојих старих дана!

Живјели несравњени заштитници вјере, правде и слободе.

Цетиње, 20. августа 1913.

Никола. с. р.

## Јуначка погибија капетана Буђића

— У борби на Јаловику —

Када је армија ђенерала Кутинчева предузела офанзиву преко наше старе границе успела је да на превоју Св. Николе учини продир и одгурне наш трећи позив XIV. пука Балта-бериловици тежећи да преко Бабине Главе и Беле Паланке прекине везу пиротске армије са позадином. Цела девета бугарска дивизија гурала је овим правцем и малена снага трећег позива била је недовољна да бугарску бујицу задржи.

Ноћу 24. јуна форсираним маршем из утврђеног Пирота кретао се славни 14. пук првог позива у помоћ својим „старцима“. Стигао је, преморен, баш у тренутку када је трећи позив напуштао положај Дренова Глава. Част српског оружја и општи циљ захтевали су брз и одлучан рад да се Бугарима не дозволи пресецање пута. Кална—Пирот. Официри и сви остали уложили су и последњу снагу; 3. и 4. батаљон упућени на Дренову Главу задржали су се на дугачкој каменитој коси Јаловик. Бугарска бујица од два пука, 33. и 34. потпомогнути брдском и пољском артиљеријом спуштала се са Дренове Главе ка Јаловику хватајући се овога. Главна маса јаким потиском гурала је на лево крило Јаловика куда хиташе 4 батаљон са своје непуне три чете. Отпор овог батаљона Бугаре је запањило. Они се поколебаше и попустише. Потискивани од задњих редова предњи бугарски редови понова у густим масама кидисаше на 4. батаљон. Наша пушчана ватра и бомбе опет их повратисше и наш батаљон пође на јуриш са блиског одстојања. Бугари, опет појачани, придлазећим деловима из позадине и митраљезима, које изведоше у стрељачки строј, кренуше опет напред. Отпоче кретање митраљеза. Све је врло и клокотало као у kazanу. Бојна хука појачавала се ехом паљбе, који се одбијаше о околна брда и стење. Бугарска пољска артиљерија из долине поче за сипати шрапнелима целу косу, борба око једне шуме разви се очајно. Један официр паде рањен. Командир 3. чете капетан Христа Буђић повевши своје људе на можда већ четврти јуриш јуначки паде погођен у слепоочницу. Његови најближи војници покушаше да га из борбе изнесу, али први, који приђе, паде такође мртав а други опет тешко ранише. Линија се поколеба и Бугари бише господари мртвог Христиног тела. Гоњени татарским инстиктом, опљачкаше га, чизме чакшире и новац очас разграбише покидавши чак и еполетушке, са којима се хваљаху нашим сељацима у Балта бериловици показујући их као трофеје.

Смрт Христина, коме се гроб не зна, освећена је. Поред многобројних мртвих Бугара остао је на бојишту мртав њихов командант бригаде; командант артиљерије, командир 5. роте 33. пука капетан, Стеван Богданов; командир 15. роте 34. пука, поручник Кирил Љубанов.

На костима палих јунака дигла се проширена данашња наша отаџбина. Свесним родољубима и старешинама нека је хвала а слава нека је врлом борцу Христи и вечан му помен међу нама

Љ. А. Н.

## Осветници Сливнице

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОТПОРУЧНИК

† Миливоје Ж Симић

СЛАВНО ПАО КОД КРИВЕ ПАЛАНКЕ

Интелигентан београдски трговац Миливоје Симић као резервни пешадијски потпоручник пошао је у рат с Турцима с одушевљењем и чврстом вољом, да по најбољем своме знању и умењу послужи заветној мисли српској и Косово освети. Као водник у 9 пешадијском пуку Краља Николе одликовао се у свима борбама у којима је учествовао његов пук С не мањим одушевљењем пошао је и у рат против Бугара осећајући

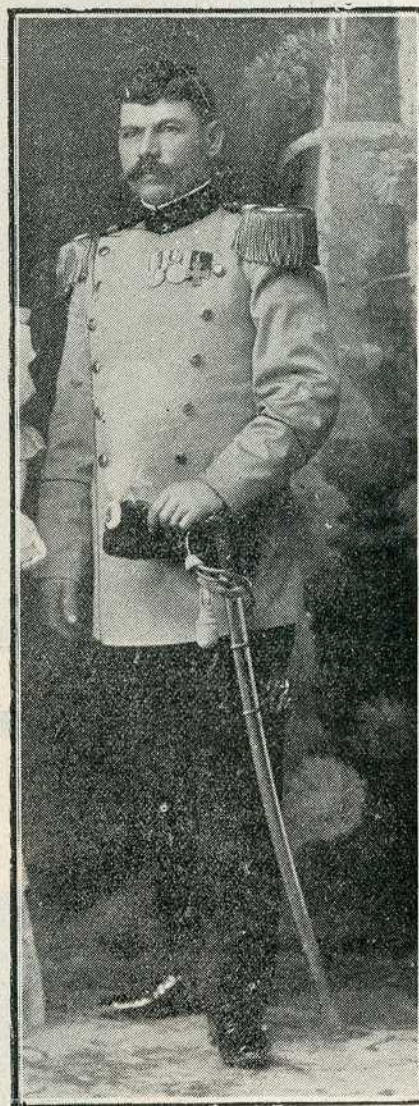
да од успеха у њему зависи сва будућност Србије и Српства. Свесан тога он је не жалећи свој млади живот неустрашимо пао на челу своје чете у киши куршума. Непријатељ је многе покосио, па је ту нашао јуначку смрт и потпоручник Миливоје. Битка је њиховим жртвама добијена и српска ствар је много тиме добила

Симић је родом из Голупца и био је тек у 33 години када је свој живот ставио на жртвеник за победу Српства над Татарима.

Нека му је светла успомена међу онима, који не зажалише своје животе положити за добро и будућност Србије и Српског Народа, који ће вечно хранити успомену на славно пале за Част и Име српско.

Слава му!

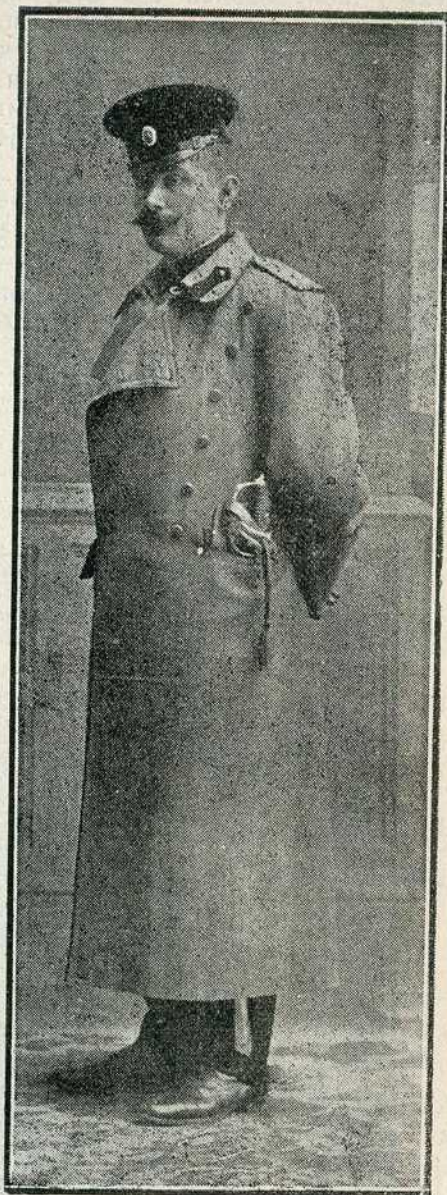
## КОСОВСКИ ОСВЕТНИЦИ



ПЕШАДИЈСКИ ПОТПУКОВНИК † Вилотије Марковић

КОМАНДАНТ IV. ПЕШАДИЈСКОГ ПУКА ДРУГОГ ПОЗИВА  
ПОДЛЕГАО РАТНИМ ТЕГОВАМА

Услед напорне и тешке службе подлегао је 10. јула у 48. години у Призрену срчаној бољци потпуковник Вилотије Марковић, који је успешно провео свој пук храбрих Ужичана кроз кршеве и урвине санџака и овај ослободио од Турака. Потпуковник Вилотије је један од оних наших официра из трупе, који су се радом и прилежношћу толико усавршили, да му се у рату могла поверити команда над читавим пуком, који је он разумно и успешно водио. За успешно вођење свога пука Вилотије је награђен златном медаљом за ревносно службу. Слава му!



Пешадијски капетан Љубиша Борисављевић  
Јунак са Прилина.



Пешадијски потпуковник † Коста Павловић-Русе, кома  
са својим официрима. Славни



Резервни пешадијски потпоручник  
† Љуба Н. Крстић  
трговац из Ваљева  
Подлегао ратним тегобама.



Резервни пешад  
† Живота  
срески писар  
Славно пао

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS





андант I. батаљона III. пешадијског пука другог позива,  
но пао на Великом Говедарнику.



Пешадијски капетан Михаило Ј. Ванлић  
Јунак са Прилипа.



адијски поручник  
та Степановић  
из Куршумлије  
до на Битољу.



Резервни пешадијски потпоручник  
† Величко Јевричић  
трговац из Ваљева  
Славно пао на Куманову.

## Борба на Славовом Врху

— 6 јула 1913. године —

Наш 4. батаљон 18 пешадијског пука, налазио се на предстражи на Светим Водама више Криво речке Паланке. Десно од нас биле су чете 9 пука, а лево чете 8. пука и батерија пољске артиљерије. На два километра испред нас кривудала је у дубини Крива Река, делећи нас од бугарских положаја. Пред нама, на левој обали Криве Реке, беху разбацане куће села Кркље, а с оне, десне стране пушили су се димњаци села Жедилова. Наша стражарска одељења била су истакнута више саме реке, те су лепо могла осматрати доста несмотрена кретања бугарских комита и војника, који су више пута дневно слазили реци, па кретали се и самим друмом, који је уз реку водио из Криво речке Паланке старој турско-бугарској граници, а преко ње за Ћустендил и Софи. Јача бугарска одељења виђала су се на голом Славовом Врху, на чијем су темену стрчиле зидине порушене турске карауле. Овај врх био је висок 1142 метра. Осим обичних двоспратних ровова за пешадију, на Славовом Врху не беше других утврђења.

Нашим батаљоном командовао је ђенералштабни приправник, капетан I. класе Милан Завађил, који је у прошлом српско-турском рату одликован Карађорђевог Звездом с мачевима, за храброст и учињене услуге приликом освајања и увођења реда у Албанији.

Јула 4 у 3 часа изјутра сменио нас је са предстраже батаљон 9 пука. Зборно место чете нашега батаљона било је одређено на једној падини према Кривој Реци. Командант батаљона капетан Завађил, спустио је 1. и 2. чету у принудно извиђање делом до саме реке а делом нешто навише. При спуштању ове две чете добију непријатељску пешадијску ватру из ровова испод Девебаирског положаја. Ватра се с временом на време прекидала и обнављала. Око подне ове две наше чете почела је гући и артиљерија са Девебаира. У 4 часа по подне ватра се утишала. Трећа и четврта чета нашег батаљона беху на једној угнутој њиви, позади гребена Кркљанске Косе, у батаљонској резерви.

Овог истог дана у 3 часа изјутра, послао је капетан Завађил, под командом кумановског јунака, неустрашимог активног поручника Јеврема Стојковића, један вод четврте чете на ону страну Криве Реке, преко Валовишта, ка Жедиловској Коси и Славовом Врху, да ухвати везу са шумадијском дивизијом I позива, која је на нашем левом крилу напредовала пушкарајући се са непријатељем. Вод поручника Стојковића нападнут је био у селу Жедилову од бугарских комита, који су били посели сваку кућу и колибу, те ометали наступање наших трупа. Пошто је бројно био много слабији, а највише због тога, што је терен силно испресецан јаругама и прилично пошумљен, да у великој мери

спречава кретање и одржавање везе са главнином, изјуривши из десетак кућа комите, спустио се поручник Стојковић пред мрак у кланац Криве Реке и задржао се крај друма, да би осујетио евентуално наступање Бугара. Извиђање овога вода имало је ту добру страну, што су већ боље осматрени непријатељски положаји и пронађене стазе к Жедиловској Коси и Славовом Врху.

У 5 часова по подне примио је командант нашега батаљона наређење команданта 9. пука да наступајуће ноћи заузме Славов Врх и тиме осигура десни бок шумадијске дивизије I позива. У 6 часова кренуо се полубатаљон у две колоне — 3. и 4. чета — прешао Криву Реку и почео излазити уз брдо. Путем смо слушали јаку пушчану борбу, која се водила на нашем левом крилу. Стаза, којом смо се пењали, била је стрма, неравна и несигурна, те је наше кретање било веома sporo. Четврта чета пењала се десном косом, а наша, трећа, средњом. На левој коси биле су већ патро-

ле 12 пука. Командант батаљона био је на челу наше чете. Како је био густ мрак, то су Бугари само испред пламена запаљених кућа могли опозити неког нашег војника, те су зато и избацили на нас тек неколико пушака. Јачи отпор очекивали смо на самом врху. У 10 часова и 15 минута попели смо се на теме Славовог Врха, где нас је већ очекивала наша четврта чета, пред којом су Бугари устукнули без борбе. И тако је Славов Врх био у нашим рукама.

Наше побочнице ухватиле су међутим везу са 12. пуком, који је био у саставу шумадијске дивизије I позива. Капетан Завађил известио је по ордонансу команданта 12. пука, да је, према наређењу команданта дунавске дивизије I позива, стигао са две чете на

коту 1142 (Славов Врх), да су му друге две чете остале да изађу из борбе и уступе положај двома четама 7 пука и ове ноћи стићи ће и оне. Уједно моли да се о овоме извести командант шумадијске дивизије I позива и очекује наређење за даљи рад.

На Славовом Врху нашли смо плитке стрељачке заклоне и у њима силну муницију за бугарске пушке манлихеровог система. Одмах приступисмо копању дубоких ровова, но са фронтом према Бугарима. Радило се целе ноћи и зора нас је затекла утврђенг. Пред зору стигоше и оне друге две наше чете, те је сада батаљон био на окупу.

Дан нас је нашао у рововима. У околини нигде живе душе. Тишину би испрекидао само лавез паса, који су остали по напуштеним жедиловским кућама. Непријатељ се није показивао. Тек око пет часова по подне отворише Бугари са Девебаира и Севри-тепе на наш положај кратку артиљериску ватру, те нам ранише шрапнелом шесторицу војника, које одмах упутимо у Егри-Паланку. У сумрак настависмо утврђивање. Ископани смо двоспратне дубоке ровове и грудобран обло-

### Са бојног поља



Први дан уласка српске војске у царско Скопље

— Снимак Паје Јовановића —

жисмо травом и бусеном. Лево и десну јаругу осигурали смо са по једним водом, те смо сада већ са већом сигурношћу очекивали напад непријатеља.

Петог јула у 2 и по часа изјутра, према наређењу команданта IX пука, упутио је командант нашега батаљона 2. и 4. чету натраг, на положај Свете Воде, а са 1 и 3. четом остао је на Славовом Врху. Уједно је примио наређење, да остаје под командом команданта 12 пука и да положај има бранити до последње капи крви. Из разлога, што је овај положај био одвише удаљен од главних трупа, што је највише био истакнут према непријатељу, тражио је капетан Завађил од команданта 12 пука једну чету као појачање.

Око 10 часова пре подне почела је падати ситна измаглица. Под заклоном магле и кише привукоше се мање групе комита до кућа, северно од наших стражарских одељења те на стражаре отворише брзу палбу. Наше страже и патроле нису им могле ништа учинити, јер они ухватише добре заседе у кућама, по стајама, па и на самом дрвећу.

Командир моје чете, резервни капетан Јован Мијатовић пошаље ме са једном десетином доле у јаругу у извиђање, и заповеди ми да њему и команданту батаљона поднесем извештај. Из јаруге сам јасно видео распоред комита и о томе одмах известим по једном каплару капетана Завађила. Пошто су лево и десно од мене стизале наше патроле, то предам десетину једном поднареднику са задатком, да остане у јарузи, осматра кретање непријатеља и о свему важнијем извести команданта батаљона, а ја се вратим своје команданту капетану Мијатовићу и рапортирам му о развоју борбе у јарузи и засеоку села Желинова. Капетан Мијатовић пошаље ме са извештајем команданту батаљона, који ми изда наређење да узем довољан број војника, пређем јаругу, потиснем комите из засеока и — у случају потребе — куће попалим, како више не би могле служити као заклон непријатељу.

Пошто сам узео бомбе, одаберем двадесет војника, поделим их на три одељења и у стрељачком строју кренем кроз пошумљену јаругу. Опазивши нас тек када смо прешли јаругу и почели излазити према засеоку, Бугари отворе јаку ватру, но без успеха. Привукавши се доста опрезно првој кући, запалим је. На тај знак почеше војници и из она друга два одељења палити куће, које су биле пред њима. За час је густ дим обмотао читав заселак, а из запаљених зграда почела је експлодирати муниција. Комите излетеше из запаљених кућа и повукоше се назад у шумарке и стрељачке опкопе регуларне војске. До шест часова пред вече сваки наш корак у напред засипао је непријатељ јачом пушчаном ватром. И ако су Бугари добро били оценили одстојање и добро гађали — што смо познали по куршумима, који су нам приликом сваког нашег незаклоњеног кретања почели зујати тик уз главу те се заривали у земљу на два до три корака око нас — ипак, благодарећи пажњи војника и неравном терену, који смо на сваком кораку искоришћавали, нико од нас није био ни рањен. На хиљаду и пет стотина метара од Славова Врха према непријатељском положају Сиври-тепе, не беше више ни једног Бугарина.

У шест и по часова прикупим војнике, вратим се на наш положај и поднесем команданту батаљона извештај. У правцу којим сам се са својим одељењем кретао — то је баш предтерен нашега центра — истакнута су јача стражарска одељења, јер блага коса, која се од центра нашега положаја спуштала к непријатељу давала му је најгоднији правац за напад. Десно и лево крило наше било је на ивици пошумљених јаруга, преко којих Бугари не би могли лако продрети. Слаба страна нашега положаја беше у томе, што је сам центар био изложен унакрсној непријатељској артиљеријској ватри, дакле и оној са Сиври тепа и оној са Де-вебаира,

До пола ноћи утврђивало се наше лево и десно крило. Једна и по чета беше у доњим рововима центра, а наша 3-ћа чета поправљала је горње ровове. Пред поноћ 3-ћа чета повукла се на педесет корака позади ровова, испод самих рушевина турске карауле, и војници, са потпуном ратном спремом, легоше на земљу да се одморе. У 2 часа пред зору стигла је једна чета XII. пука као појачање које је прошлога дана био затражио командант нашега батаљона. И она је одмах распоређена на двадесет и пет корака позади горњих ровова. Тако је 6 јула пред зору војске на Славовом Врху бројала три чете.

(СВРШИТЕ СЕ)

Сл.

## Наше жртве за Бугаре



† Душан Марковић

ПОДЛЕГАО РАТНИМ ТЕГОВАМА ПОД ЈЕДРЕНОМ

Бугарско Једрене прогутало нам је многе драгоцене жртве. Под његовим зидинама подлегао је ратним теговама и свој млади живот принео за небраћу Бугаре и наш млади Београђанин Душан Марковић, свршени ђак Државне Трговачке Академије, војник IV прекобројног пука, који је Бугарима много помогао, али и много јада задао.

## Косовке девојке

— Босанке за рањенике —

Српски Народ ван граница Србије својски се одазвао рањеним српским јунацима и прилозима својим похитао је, да им олакша лечење. Нарочито се у томе одликовао наш женски свет који је свесрдно прионуо на скупљање прилога и у томе постигао велике успехе. Малени босански Зворник у крај Дрине скупио је у почетку турског рата знатну суму, а када је почео и бугарски рат Зворничани су се опет одазвали својој српској дужности. Српска друштва су организовали нарочити одбор за скупљање прилога, а српске девојке оброзовале су свој одбор.

„Тргаћемо са врата Ђердане —  
Лвјечићемо својој браћи ране!“

Тако гласи апел родољубивих зворничких Косовки девојки двеју вредних госпођица Љубице С Николићеве и Марије Васић Нешковићеве управљен на све њихове вредне — сестре и другарице с' молбом и позивом да би све Српкиње и девојке из Зворника скупиле међусобно један посебни девојачки прилог за браћу српске рањенике.

Даље тај њихов апел гласи:

„Ево пера и ево оловке

Потписујте Косовке дјевојке!

Потписујте и дарове дајте

Својој браћи ране олакшајте

Ради среће — ради свога здравља

Излечите Орловића Павла!

И ове вредне Српкињице толико су успеле, да су натерале сузе на око свакој, како најбогатијој тако и најсиромашнијој девојчици, тако, да су за њима трчале и најсиромашније слушкињице и молиле са сузама да и њихов прилог приме и њихово име упишу: — за неколико сати скупиле су наше вредне Српкиње девојке међу собом — као свој нарочити девојачки прилог — 150 20 круна

Народ чије кћери и будуће матери овако осећају и чији се синови онако боре као на Куманову, Прилипу, Битољу и Брегалници мора дочекати од Косова жњене дане.

## Осветници Сливнице



РЕЗЕРВНИ ПОРУЧНИК † АРАНЂЕЛ Ж. ЈОТИЋ  
Славно пао на Кривопаку,

## Дела прве армије

— Наредба Њ. В. Престононаследника издана војницима Прве Армије на Царевом Врху 1. августа 1912.

Јунаци,

Ви својим славним победама над Турцима осветисте Косово, и ослободисте своју подјарамљену браћу од турског ропства, а својим тако исто сјајним победама над вероломним Бугарима, осветисте Сливницу, и заштитисте од незајажљиве њихове грамзивости нашу дивну Македонију, коју онако јуначки од Турака освојисте.

Ви се својом издржљивошћу, јунаштвом и сјајним победама над нашим непријатељима изједначисте са нашим најбољим јунацима из прошлости; довољно је само да кажете, да сте учествовали у биткама на Куманову, Прилипу, Битољу, Дренеку, Рајчанском Риду и Кривој Паланци па да вас цео свет сматра за непобедиме јунаке, јер сте заиста непобедими и били.

Ви сте савесно и са светлим образом испунили своју свету дужност према Краљу и Отаџбини: ви сте својом издржљивошћу, пожртвовањем и јунаштвом задивили цео свет, а српском народу повратили сте пређашњу славу и знатно увећали српску државу, на чему вам је захвално цело Српство.

Но поред свију ваших сјајних победа, ви треба непрестано да имате на уму, да задобивено треба и чувати, јер наши непријатељи неће никада заборавити свој брегалнички пораз и нашу дивну Македонију, коју нам хтедохе онако мучки отети, него ће увек вребати тревутака да нас опет мучки и вероломно нападну, као што су нас и сада били напали. Треба, дакле, да смо увек спремни и готови да их јуначки дочекамо и одбијемо.

Кад се сада, пошто је мир закључен, вратите срећни и поносни својим кућама у загрљај својих милих и драгих породица, причајте им о својим јуначким победама, о јуначким делима и јуначкој смрти оних ваших храбрих другова што онако славно и јуначки падохе на бојним пољима, бранећи отаџбину српску; причајте им о свему томе, нека се ваша млађа браћа и ваши синови угледају на вас, да и они буду храбри војници као и ви и они ваши славни другови што јуначки падохе на крвавоме бојишту и изједначише се са Обилићем, Синђелићем, Рајићем, Хајдук Вељком и многим другим српским витезовима. Њихова ће имена славом увенчана, вечито живети и славити се у светлој и светој успомени свакога Србина поред имена и тих наших славних јунака из прошлости. Праштајући се са њиховим светим сенима, и остављајући их на бојним пољима, задржимо их у својој трајној и светлој успомени и узвикнимо им из дубине душе и срца: Слава им и вечан помен, лака им српска земља, коју натопише својом јуначком крвљу! Нека им Бог дарује рајско насеље, јер јуначки положише живот свој на олтар своје миле Отаџбине Србије! Слава им! — Слава им!

Јунаци,

Одајући вам своју пуву и топлу захвалност за вашу издржљивост, пожртвовање и јуначка дела, која извршисте под мојом командом и врховним заповедништвом Мога узвишеног родитеља Краља Петра на срећу и радост целокупног Српства и на дивљење целог света, — позивам вас, да заједно самном узвикнете:

Да живи наш Врховни Командант Њ. В. Краљ Петар Први!

Да живи свеколики српски народ!

Да живи српска војска, узданица Српства!

Александар

## Наше војсковође



**ГЕНЕРАЛ Никодије Стефановић**  
КОМАНДАНТ МОРАВСКЕ ДИВИЗИЈСКЕ ОБЛАСТИ

## Наши јунаци

**КАПЕТАН Љубиша Борисављевић**  
КОМАНДИР ЧЕТЕ У 6. ПУКУ ПРВОГ ПОЗИВА

Син јунака Љубиша је од ране своје младости као Соко и Силни жудео за осветом Косова. Као млад официр он је својим војницима непрестано предочавао наше националне задатке и спремао их за њих. Његов рад у војсци у миру показивао је, да ће он у рату бити достојан син оца јунака. И доиста на Куманову он се истакао својом смелашћу, а на Марковом Прилипу био је прави херој коме су се сви дивили. Ту је задобио смртну рану, али ју је срећно преболео и данас се већ осећа чео и оран за нове јуначке подвиге. За показано јунаштво добио је највеће одликовање Карађорђеву звезду с мачевима. Он ју је на мачу добио и кад опет дође ора он ће је се достојан показати.

## Осветници Сливнице

ПЕШАДИЈСКИ КАПЕТАН  
† **Тодор Нацковић** — Кумановац

У борби на Дренеку јуначки је пао, поред многих других знаних и незнаних јунака наших и пешадијски капетан Тодор Нацковић командир чете у 10 пуку „Таковском“. Пок. Тодор родом је из Куманова, гимназију је учио у Скопљу, у Војну Академију ступио је 1903 године са 36 класом. За потпоручника произведен је 1907. Рат га је затекао у Х. пуку Таковском, који је у саставу шумадијске дивизије првога позива са другом армијом прегазио Косово и имао за задатак да умирује Арнауте. Тодора је тиштало, што му се није дала прилика, да учествује у кумановској, битци да помогне и ако треба и животом плати освојење свога роднога краја. Као дете научио је носити се са Бугарашима и рат с Бугарима за њега је било право задовољство јер је знао да ће он донети слом бугараштва у његовом родном крају. Првог дана борбе на Дренеку 17. јуна а при другом јуришу на бугарске опкопе храбри капетан Тодор јуначки је пао погођен од непријатељског куршума. Мртво тело свога командира војници су изнели из ватре и пренели га у родно му место Куманово, да вечан сан почива крај оних хероја, који славно

падоше на домаку Куманова. Капетан Тодор био је миран и тих човек, добар и благородан, у пуку је био омиљен и код другова и код војника, који причају да се при јуришу Тодор толико истицао, да им се чинило, да је намерно ишао у смрт да свима покаже како се бори за част и слободу Отаџбине.

Слава славно палом!

## 11. АВГУСТ 1913.

Овог су дана затрештале трубе,  
И грунули су топови са града,  
У знак, да војска вратила се млада  
Са крвавога, али славног рада...  
Овог су дана затрештале трубе.

Овог су дана заставе од свиле  
Ишле на челу јуначких армада;  
Оне су сведок свих бојева биле,  
И остварених и снова и нада.

По њиној свили са злаћаним везом,  
Док су се гордо и високо виле,  
Душман је тук'о страшним митраљезом,  
Ал, оне су се лепршале миле  
Пред храбром војском, што је снагом мача,  
Доказ'ла да је и од Смрти јача.

Овог су дана вратили се људи,  
Које смо негда сретали кроз бајке,  
Којима беху змајевите мајке,  
У њих је челик и срце и груди, —  
Овог су дана вратили се људи.

Овог су дана осветници дошли  
Косова тужног и сливничког стида,  
Овог се дана тешка клетва скида, —  
Јер Славу носе за којом су пошли...  
Овог су дана осветници дошли —

И вратиће се на огњишта своја,  
На златна поља за којима чезну...  
Ал' дође л' сутра до новог боја,  
Опет ће у крв предано да грезну,  
Кадри и звезде да с небеса скину...  
Свесни за чега падају и гину.

Ст. П. Везевић.

## Осветници Косова и Сливнице

ПОТПУКОВНИК † **Коста Павловић** — Рус

Моравска дивизија другог позива под Недићевом командом особито се одликовала а први батаљон трећег пука ове дивизије сјајно се понео где год је дошао у сукоб са непријатељем. У борби на Говедарнику јуначки је пао јуришајући на челу свога батаљона неустрашими његов командант потпуковник Коста Павловић, симпатични и у свима круговима омиљени — Рус о чијем ћемо херојству у идућем броју писати опширније. Том приликом писаћемо више и о јуначкој смрти кумановског хероја Величка Јевричића, битовског јунака Животе Степановића, криволачког хероја Јовића и о осталима, чије смо слике у овом броју довели а описи, због многог материјала изостали.

## Бој на Рајчанском Риду

Успех Шумадијске Дивизије I позива 20. и 21. јуна

Пошто су Бугари после мучког напада 17. јуна били одбијени са Црног Врха и коте 650. разбијени и потиснути са положаја Дренека. 7. рилска дивизија појачана армијском резервом (бригадом) задржала се на Рајчанском Риду.

Важност Рајчанског Рида добро је појмио командант бугарске армије генерал Ковачев и зато разбијену дивизију појачава последњом снагом — армијском резервом. Од часа употребе армијске резерве генерал Ковачев је изгледао као богаташ који је на коцки све проћердао и сад игра „вабанк“, баца последњу своту, па или да поврати све или да пропадне. Са одржањем Рајчанског Рида заштићује се врло важан стратегијски правац Кочане — Царево Село. Са падом пак његовог десни бок иначе разбијене Ковачевљеве армије потпуно је незаштићен, и после пада трупе се бацају на кршевите Малешке планине. Као што су Бугари добро схватили важност његову, тако исто и наша I. армија, па с тога она и наређује 19. јуна да Шумадијска дивизија I позива нападне на Рајчански Рид и тиме олакша рад III армије чије су дивизије у то време водиле кржаве бојеве код Штипа и Криволака.

Рајчански Рид је узвишење изнад села Рајчани између Злетовске реке и Брегалнице. Као и сва узвишења од хиљаду и више метара тако и Рајчански Рид има изглед неправилне купе просечене стрмим поточима. Тако посматрана са Дренека изгледа да је нагиб од села Трипотанци до врхова (има их 3) једноставан, докле је он пресечен са два велика потока. Стране тих потока су местимично веома стрме, достижу скоро до 60°. Лево крило положаја стрмо се спушта у равницу кроз коју протиче Брегалница; десно пак крило са валовитим брежуљцима и чукама везује се преко манастира Св. Пантелије и села Г. Пашаџика са Ретки Буки. Средина положаја се састоји из три главе, на које се пројектују два нижа басамака, па с тога тај нагиб и изгледа једноставан. Те три главе доминирају јако пред-тереном до Дренека, Рудара Турског и манастира Св. Пантелеја.

Наређени напад за 19 јуна — одложен је за сутра дан (20. јуна) вероватно због каквих алармантних вести, ма да су у неколико колоне већ почеле свој развој и у ноћ 19<sup>20</sup> повукле се на своје старе положаје.

20. јуна пре подне почиње развој дивизије у две колоне. Десна колона: XI. пук „Кара Ђорђе“, XII пук „Цара Лазара“ и 2 и 3. дивизијон Шумад. арт. пука. XI. пук напада од коте 650 преко села Лепели на лево крило положаја. XII. пук преко села Бућиште и Трипотанци на центар положаја. Лева колона: XIX пук и I дивизијон арт. пука. XIX пук напада преко села Неакази и Бунеш на десно крило положаја.

Дивизијска резерва X. пук „Таковски“ преко села Врбица на Соколарци. Дивизијска коњица (пук од 3. ескадрона и 1. митраљеско одељење) за десним крилом.

Хаубична батерија (12 см.) преко ноћ још 18<sup>19</sup> скинута је са Црног Врха и пласирана код села Строши, два градска топа на Дренеку. Коњичка дивизија под командом кнеза Арсена садејствоваће нападу долином Брегалнице.

Моравска дивизија II позива имала је вероватно у задатак да преко Рударе Турско и Г. Пашаџика Свиланово пресече оступницу разбијеним деловима који буду са Рајчанског Рида одступали, не дозволивши им да преко Кочана одступе ка Ђустендилу, већ да их баце на Малеш.

Као што се види план за напад био је изванредан, заузети стратегијски врло важан Рајчански Рид и разбијеном непријатељу пресећи одступницу — бацити га на Малеш, евентуално и заробити.

20. јуна је ведар и топао дан, нигде облака на небу; у толико ће бити тежи напад, јер ће се појавити и нов непријатељ — сунчаница Злетовска околина је била потпуно мирна, ни пушка да пукне. Свуда око-

ло владала је свечана и тајанствена тишина, тишина коју морнари на мору никако неволе, јер им предочава буру. Нигде живе душе у околним селима. Сва су готово празна и порушена, ретко је где остала усправна кућа. До садање борбе бугарских комита са нашим учиниле су, да је овај крај највише платио. Свуда се очи заустављају на рушевинама, згаришима и лешевима поубијаних коња и људи. Свуда се осећа задах на трулеж; свуда влада тајанствена, злокобна тишина.

Око 12. сах пре подне обе колоне у еволуционим поредцима већ прелазе реку Злетовску без икакве преке. Одмах ту до реке у селу Трипотанци, жању жито два старца, једна жена и једна девојка. Њих као да се ништа не тиче шта се ради у њиховој близини, већ раде свој посао. И тек када им се војници приближише, подигоше се и са руком на срцу поздрављају са „Како си, братко“. „Здрав ли си братко?“ И докле у очима девојке беше радозналост, у очима и на лицу старца огледала се мржња према свима народима на свету, патња беда и страх. Тек по прелазу реке, кад су предњи делови XII. пука почели да се пењу на први басамак више села Трипотанци, непријатељска артиљерија рафалом је поздравила нападне колоне.

Под страшном артиљеријском ватром, која је за тим обасипала све колоне, застоја нигде није било; хитало се да се што пре подвуче под непријатељски положај, поседнут пешадијом, под оне три главе.

До пре два часа мирна злетовска околина претворила се у пакао. Ваздухом су фијукале муње и изгледало је као да се небо провалило. Слика Страшног

## Са бојног поља



ОДМОР ПОСЛЕ ЈЕДНЕ ПОВЕДЕ — СНИМАК ПАЈЕ ЈОВАНОВИЋА

Суда била је верно представљена на Рајчанском Риду. Ужас се отварао на све стране. Бугари нису ни мало штедили своју артиљеријску муницију, јер не само да су гађали поједине јединице, водове и десетине које су претрчавале тучени простор, већ и поједине војнике. Први басамак преко кога су се спуштали врстачно био ји тучен тако страшном ватром, шрапнелом а нарочито гранатама, да је тај басамак за кратко време био формално изоран гранатама.

Па ипак ни један војник ни тренутка није застао. Поред свег ужаса слика је била дивна. Изгледало је по ономе како поједини водови и чете у најбољем реду претрчавају и губе се у мртав угао — по ономе што их та смртоносна ватра не ремети, не растројава, већ у најбољем реду као да на егзициришту раде — изгледало је да се врши маневар на Рајчанском Риду. Али нас је груба стварност уверавала да се води огорчен рат, страшнији и крвавији него икада што је био Свежи лешеви већ су покривали камењар, лешеви са патњом на лицу, отвореним устима, с грчевито стиснутим пушкама, умрљаним крвљу, знојем и прашином.

Умиру незнани јунаци без бола, без јаука о чијим личним делима историја неће да зна.

Код рањеника нема јаука, нема уздаха. Кошуљица од гранате му однела руку и колено, он се грчи, шкрипи зубима па ћути. Другом зрну пребило обе ноге, долазе носиоци рањеника да га носе на превијалиште. Он им показује рањеника коме крв цури из груди и вели: „Њему је теже, њега прво нос'те!“

Догађају се епизоде сличне оним ратним епизодама из Наполеонових ратова и из доба Фридриха Великог, оне епизоде у чију смо истинитост по мало сумњали.

Човека подузимају неки пријатни осећаји, јер види да пролазе велике историјске слике, да се догађају велики догађаји. Нигде негативног примера, свуда јунаштва, свуда се осећа и види само дужност према Отаџбини, која се чита и на лицима мртвих и рањених. Осећај дужности је јачи од страха, од умора, од смрти, — од свега. И зато иду лако рањени напред непревијени, докле им црвена, свежа крв боји поцепане и каљаве рукаве. Официри се не крећу тамо где им је место, позади својих јединица, већ напред у стрељачком строју или предњим редовима. Капетан Н. обздро је од умора, изнурен је до крајности; али је он ипак наслоњен на руку свога ордонанса у стрељачком строју своје чете, блед, гологлав, са раздрљеним грудима и непрестаним узвиком „напред напред јунаци!“ Та слика као да електрише његове војнике који се са невероватном брзином пужу уз стрми камени нагиб предоследњег басамака.

Гледајући све ово и највећи пессимиста почео би да се узбуђује, да га обузима ретки занос.

Наша артиљерија, пласирана код села Бучиште и Ноакази отвара смртоносну ватру на непријатељске батерије, које моментално прекидају ватру, да је после у брзим рафалима опет отворе. Ништа није било неопажено од непријатеља, сваки наш покрет био је виђен и тучен. Вис код села Бунеш, куда је нападао XXI пук, формално је горео од силне артиљеријске ватре. Но при свем том XIX пук је напредовао.

Предњи делови већ улазе у зону пешадијске ватре. Зрна пролећу. Војници се махинално погурују и у скоковима прилазе све ближе и ближе. И с наше стране ватра се отвара, само је доста слаба јер је даљина 1300 м. Пењање се продужује и даље са малим скоковима, пошто усјед стрмог нагиба последњег басамака и надвишавање глава, које је непријатељска пешадија посела, непријатељска ватра, и ако је била даљна, ипак је била тачна.

Хладнокрвност не напушта никако чак ни регруте који су увршћени у борбене редове између старих. Охрабрени примером десно и лево од себе и најузбуђенији остаје равнодушан према посмртној песми не-

пријатељских зрна. Нишани хладнокрвно као на стрељачку цену остојање, поправља гајку, мења став за гађање. Више њих гађају стојећи, јер из става клечећег не виде непријатеља, а они су добро упамтили „теорију“ кад се из става лежећег не види мета, клекне се или устане, јер прво треба видети мету па тек онда смањити своју сопствену мету.

Ка рањеницима и мртвим друговима не креће се нико, сем носилаца рањеника којима је дужност да се о њима брину. Сзаки зна своју дужност и сваки је врши.

Пољске батаљонске и пуковске резерве постепено су све ближе и ближе предњим деловима. Митраљеви ношени на рукама односе се напред у стрељачки строј и кроз кратко време чује се њихова сува писка. Пушчана ватра са обе стране постаје све јача и јача, помешана са грмљавином топова.

Вече се полако спушта, сунчани зраци већ бацају последње зраке на Рајчански Рид. Вечерњи ветар расхлађује, освежава заморене и изнурене војнике.

Слабији предњи делови непријатељски, који су били посели предње окомке положаја ради тучења појединих мртвих углова и јаруга, повлаче се на главну линију одбране. Наши их гоне са узвиком „ура“ брзом паљбом.

Мрак се спушта; месечине нема. Први борбени редови XII пука су на 600 м испод стрме централне главе. Предњи делови XI пука су подишли левом крилу — јужној глави — но услед тога што су били тучени бочном ватром са централне главе, били су нешто даље. Што значи да је централна глава тактички кључ положаја, јер тек са њеним падом пада јужна глава, као што се олакшава и даље наступање XIX пука који је због стрмог земљишта и јако тученог брисаног простора од села Бунеш нешто мало заостао.

У таквом распореду затекла је ноћ све пукове. Ватра се утишала. Војници прве заклон од камења, пошто се од земље апсолутно није могло, јер је земљиште сам камен. Тако рећи за трен ока огромне камене линије у више редова опасивале су главе као обручи. Војници уморни од силних штрапаца, гладни и неиспавани неколико ноћи, полегали су потрбушке позади својих камених заклона, дремљиви али их је ипак сваки шум свака реч суседа или старешине трзала, те је сваки још јаче притезао своју пушку, која је иначе — наслоњена на камени грудобран — била спремна за дејство.

Ноћни напад с наше стране није био намеравањем с тога што је наша артиљерија требала још да туче непријатељску пешадију у доминирајућим опкопима, као и да држи у шкрипцу непријатељску артиљерију, те да на тај начин да могућности својој пешадији да изврши јуриш.

— Ноћ између 20 и 21 била је мрачна. Тишина је трајала до 10 сах., а вероватно да би и дуже трајала да се непријатељ није упуластио од патрола послатих из 2. батаљона XII пука, из батаљона који је био најближе непријатељу. У досадањим борбама овог рата ми смо дошли до једног уверења, а Бугари до запрепаштења. Ми — да Бугари не смеју да сачекају нож; а Бугари — да Срби радо врше ноћне нападе и још радије „иду на нож!“ „У страха су велике очи“, па и Бугари живећи непрестано у страху да ћемо извршити ноћни напад, плашише се од патрола и одједаред — осуше брзу пушчану и рафалну топовску паљбу.

Настао је прави пакао, изгледало је као да се небо провалило, да је настао дан Страшног Суда. Наши војници згрчени позади својих заклона, обезбеђени од непријатељске пушчане ватре, са стиснутим пушкама, били су мирни и не одговорише на ватру.

(СВРШИЋЕ СЕ)



### Њ. Кр. В. грчка принцеза Јелена.

Мила и племенита седамнајестогодишња ћерка Њ. В. Краља Константина, док јој је узвишени Отац водио грчку војску из победе у победу, са свима женским члановима Краљевског Дома посветила се делу милосрђа негујући оне, који крв своју дадоше за величину и част Отаџбине. Племенитошћу и љупкошћу својом задужила је она и српске рањенике у Солуну, а Српски Народ уме да захвално поштује све оне у којима је упознао праве и искрене пријатеље.

### Добро нам дошли, соколови мили! Од Драг. Најдановића

Грме топови са Калимејдана,  
У цркви свакој сјаје се олтари  
Двоглави оро високо шестари  
Ко у време гордо Силнога Душана.  
Збришите умор с потавнелих лица,  
Хероји наши и јунаци мрки  
Прошли су дани крвави и грки  
Венце вам плете ваша престоница.  
И кличе вама који сте крв лили,  
Ускликом топлим силнијим од свију.  
Срцима нежним која топло бију:  
„Добро нам дошли, соколови мили!“

И кад прођете венце и капије  
Увече што нежне сестре рука расу,  
Осетите се у том светом часу,  
Горди — мислећ на оне што их није.  
На њих што наше, на умрле диве;  
Помолте се под статуом Војда,  
За оне који само тренут можда  
Осташе мртви, да вечито живе.  
А затим смерно нека војска цела  
Приступи Војду — и док звона брује  
Громко и да цела Европа чује,  
Кликните: „Мисли твоје сад су дела“.